

BOŞNAK MEHMED MEYLÎ VE MANZUM TARİHLERİ

Bosniak Mehmed Meyli and the Literary Histories

Fehim NAMETAK¹

Özet: Bu çalışmada 18. yüzyılda yaşamış olan Bosnalı tarih yazarı Mehmed Meylî'nin manzum tarihleri, muhtevası bakımından değerlendirilmekte, tarihlerde yer alan dizelerin bir kısmı transkripsiyon şeklinde sunulmaktadır. Meylî tarihlerinin odak noktası Avusturya-Macaristan ordu komutanı Eugen de Savoye'nin 1697'deki baskınıyla bir harabe haline gelen Saraybosna'da cami, han, konak, çeşme gibi yapıların onarımlarıdır. Ayrıca, saygın şahsiyetlerin ölümleri, askeri seferler ve Saraybosna'nın günlük hayatındaki diğer gelişmeler hakkında bilgilere Meylî'nin tarihlerinde ulaşmak mümkündür. Boşnak Mehmed Meylî'nin manzum tarihleri edebi değerinin yanı sıra, yazarın yaşadığı dönemin ekonomik, sosyal ve politik şartlarını yansıtmaları ve pek çok konuda eldeki tek tarihi kaynak olması bakımından önem arz etmektedir.

Anahtar kelimeler: Boşnak Mehmed Meyli, manzum tarihler, tarihî kaynak

Abstract: This paper discusses the contents and encloses partial transcription of the chronograms by Bosnak Mehmed Meyli, an 18th century Bosnian historian. The common subject of the Meyli's poems is the restoration of mosques, khans (caravanserais), historical mansions, fountains and other objects demolished during the invasion of Bosnia and Sarajevo by the Austro-Hungarian military commander Eugen of Savoy in 1697. Within the chronograms one can also come accross the information about the death of prominent citizens, military expeditions and events from every-day llife in contemporary Sarajevo. In addition to their literary value, the chronograms by Bosniak Mehmed Meyli should be appreciated as a reflection of the economic, social and politic conditions of the poets' time and in many cases as the only relevant source for certain historical events.

Key words: Bosniak Mehmed Meyli, poem dates, historical source

---

¹ Prof.Dr., fehimnemetak@gmail.com, Sarajevo Üniversitesi, Felsefe Fakültesi, Şarkiyat Dilleri Bölümü

Giriş

Osmanlılarda tarih yazımı Osmanlı Devleti'nin daha başlarından itibaren yaygınlaşmış, devletin çöküşüne kadar çok farklı formlarda varlığını sürdürmüştür. XIV. yüzyıla ait nesir yahut mesnevi formundaki hatırat, vakayiname veya günlük olarak kaleme alınmış tarihler günümüze kadar ulaşmıştır. Bosna kökenli Varvari Ali Paşa'nın mesnevi formunda yazılmış otobiyografik eseri gibi eserler de bu türdeki literatüre örnek teşkil etmektedir. Daha sonraki yüzyıllarda Osmanlı tarihi ile uğraşan Boşnak kökenli yazarların sayısında büyük bir artış gözlemlenmektedir. İbrahim Alaybegoviç Peçevi, Koca Müverrih olarak tanınan Hüseyin Bosnevî, Mehmed Halife Boşnak¹ gibi isimler önde gelen Boşnak kökenli tarih yazarlarıdır. Diğer taraftan, yerel olma özelliği taşıyan, günlük hayatın tasvir edildiği, yalnızca yaşadıkları yerde tanınan ve kendi çevrelerinde önemli kişilikler olup, bu çevre dışında bilinmeyen fert ve gruplara yer verilen 'küçük tarihler'dediğimiz tarihleri kaleme alan belli bir sayıda Boşnak yazar da mevcuttur. Bu yazarların en meşhuru günlük yazarı Molla Mustafa Başeski (1731-1809)², Bosna Tarihi yazarı Salih Sidki Hacıhuseynoviç Müvekkit (1825-1888) ve 28 ciltlik dev Bosna Tarihi kitabının yazarı ve bu konudaki tarihi malzemenin toplayıcısı Muhamed Enverî Kadiç'tir.³ Başeski, Müvekkit ve Kadiç, tarihi değere sahip, ele aldıkları konuyla uyumlu bir takım dizeleri de kaleme almışlardır. Buna benzer, XVIII. yüzyıl sonu ile XIX. yüzyıl başında Saraybosna kadısı olarak görev yapmış Mustafa Muhibbi'nin mecmuası da nesir yazıların yanı sıra, yaşadığı yer ve en yakın çevresi ile ilgili büyük sayıda dizeyi de kapsamaktadır (Paić-Vukić, 2007: 27-28). Tüm bu örnekler, Joseph fon Hammer'in *Geschichte der Osmanischen Dichtkunst* adlı eserinde dile getirdiği "Doğulu, kendi tarihini mensur veya manzum olarak yazar ve bunların bütünü için *tarih* terimini kullanır" iddiasını kanıtlar niteliktedir.

Mehmed Meylî Gurani

Saraybosna'da doğup, tüm hayatını bu şehirde geçirerek yerel olayları not alan ve Türk literatüründe *mahallileşme* olarak geçen edebi sürece tarihleriyle dahil olan Mehmed Meylî Gurani (1713-1781), Osmanlı döneminin en ünlü Boşnak günlük yazarı Molla Mustafa Başeskiya'nın çağdaşdır. Başeskiya *Günlüğü'nü*

¹ Peçevi ve Mehmed Halife Boşnak'ın eserlerinin Boşnakça çevirisini Fehim Nametak yapmıştır. Peçevi (2000), Mehmed Halife Boşnak (2006)

² Eser "Ljetopis" adıyla Mehmed Mujezinoviç tarafından Boşnakça'ya çevirilmiştir, Sarajevo, 1986, III. Baskı Sarajevo, 1997

³ Bu eserin yazması Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi'nde (özel mecmuuda) bulunmaktadır.

mensur olarak yazmış, eserine ancak bir kaç şiir eklemiş, Meylî ise en erken yaşlarından beri nazımla uğraşmıştır. Kısa bir süre önce keşfedip, bilim dünyasına tanıtmış olduğum, Meylî'nin kendi eliyle kaleme aldığı iki mecmua, gençliğinde yazdığı, lirik ve tasavvufî öğeler bulunduran şiirlerini içermekle birlikte, daha olgun dönemlerine ait çalışmaları, bir kısmı kendi eliyle yazılmış ve başka tarihi kaynaklarda geçmeyen yerel olayları kapsayan manzum tarihlerdir (Nametak, 1985: 79-84).⁴ Şimdiye kadar keşfedilen yüzden fazla tarih vardır ve hepsi de Saraybosna ile alakalıdır. Bundan anlaşılmaktadır ki, edebiyat eserleri de bir ülkenin genel ve kültürel tarihi çalışmalarında birinci sınıf kaynak olarak değerlendirilebilmektedir.

XVIII. yüzyıl, Eugen de Savoye komutanlığındaki Avusturya ordusunun 1697 yılındaki baskınıyla yerle bir olmuş Saraybosna'nın çok yavaş ilerleyen ve çetin geçen toparlanma sürecinin yüzyılıdır. Avusturya ordusunun bu baskınıyla birlikte şehir tamamen yıkılmış, yağmalanmış ve yakılmış, şehrin sakinleri ise ya öldürülmüş ya da buradan kaçmışlardır. Batı Balkanların en zengin çarşısı duman ve kül altında yok olmuş, Eugen de Savoye, Viyana'ya, sayesinde en büyük Viyana saraylarının inşa edildiği büyük bir ganimetle geri dönmüştür. Saraybosna'da 103 camiden 101'i yıkılmış, ticarî mekanlar ve konutlar da aynı oranda zarar görmüştür. (Kemura, 1911: 5). Saraybosna, Bosna eyaletinin başşehri konumunu kaybetmiş, gelecek 150 yılda başşehir Travnik olmuştur. Şehir, XVIII. yüzyıl boyunca hayata dönmeye çalışmış, ancak pek çok tarihçiye göre savaş öncesindeki ihtişamına hiç bir zaman ulaşamamıştır. Şehrin toparlanma sürecini Meylî'nin de aralarında olduğu yerel tarihçiler takip etmiştir. Meylî cami, han, çeşme ve diğer yapıların yeniden inşa sürecini dizeleriyle kaydetmektedir. 1180 hicri yılında (1766/67) Hâce Kemaleddin Camii'nin Silahdar Mehmed Paşa tarafından onarılmasına dizelerinde yer vermiştir. Bu cami, Yugoslavya Krallığı zamanında 1940 yılında kesin olarak yıkılmıştır. (Mujezinović, 1998: 183-185). İşte, o tarih:

İftiharü'l-vüzerâ hazret-i destur-i celil
Sâhibü'l-hayri Asaf-i hüsn bi-misl ü èadil
Sihri-i sultân-i cihân yaèni Muhammed Paşa
Eylemiş mâlını hayrat-i meberrata sebil.
Câmi-i muhterek Hâce/Hâce Kemaluddini
Yeniden eyledi lillâh bina ve tekmil
Düştü yek mısraè-i zîbâ ile Meylî tarih
Barekellah èaceb câmi bi-misl ü èadil.

⁴ Bu mecmuadaki şiirler Lamija Hadžiosmanović ve Salih Trako tarafından derlenmiş ve çevirilmiştir. *Mehmed Mejlija Guranija, Izbor iz poezije, (1989), Sarajevo*

Buna benzer olarak, Meylî, Hacı Ömer Jetitza'nın hayratı olan su yolu ve çeşmenin onarımını da kaleme almıştır. Meylî'nin verdiği bu bilgi bu konudaki tek tarihî kaynak olma özelliğini taşımaktadır.

Hacı Ömer ol sâhib-i himem kim
Hayrat-ı cârî su gibi yer yer
Ez cümle bu nev ab-ı hayâti
İcraya vafir sarf eyledi zer.
Ta menbeinden menbaèindan yaptı mücedded
Hak vire ecrini der ruz-ı mahşer
Atşana Meyli tarihi söyledi
Bu çeşmeden al iç ab-ı Kevser.

Şehrin eski görünümüne kavuşması için yapılan çalışmalar ve bu yönde inşa edilen diğer önemli yapılar da Meylî'nin dizelerinde yer bulmuştur. Nitekim, Meylî, Saraybosna ileri gelenlerinden, fertlerinin çoğu saygın vakıflar ve kurucular olan XVIII. yüzyıl Saraybosnası'nın en önemli ailelerinden birine mensup İsmail Bey Cenetiç'in konağının inşasını pek ilhamlı bir tarihinde konu etmiştir.

Tealellah zehi beyt-i ferhuinceş neşat-i efza
Hoşa nev tarh-i rana cay-i bi-manend
Cenab-i İbn Cennet-zade İsmail-beg yani
Seadetle bu beyt-i dilkuşayı eyledi ibna
İçinde zevk ide evlad-i ehibba bile banisi
Olub darü'n-niam mamur ola durdukça bu dünya
Didi itmam-i salinde ekamili bu tarihi
Kıldı İsmail bey ihya bu kasr-i dilkuşa.

Bu konak 1170 yılında (1756/57) inşa edilmiştir. Meylî, bundan 8 sene sonra Saraybosna'nın Hırvatın mahallesindeki su yolunun yeniçeri serdengeçtisi Hacı Muhammed Ağa tarafından onarılmasıyla ilgili tarihini kaleme almıştır:

Serhayl-i serdengeçtiyan ol sahib-i hayr-ı cemil
Hacı Muhammed yani kim aga-yı bi-misl ü adil
Kıldı muvaffak ani Hakk yaptı nice hayr-i hasen
Ez cümle şimdi bu eser gufranına oldu delil.
Bozulmuş Hırvatın suyunu mücedded yapıdrup
Yer yer akıddı çeşmeler manend-i ayn-i sebil
Geldi bir arif Meyliya tarih-i itmamini didi
Al iç bu ziba çeşmeden ayn-ı hayat oldu sebil.

Nihayet Meylî, Saraybosna'nın saygın şahsiyetlerinin ölümleri, askerî seferlere çıkışları ve Bosna Hersek'in başkentinin yerel tarihi için önem arz eden diğer gelişmeleri de tarihlerinde konu edinmiştir. Tokmo-zade Ömer tarafından inşa edilen cami hakkında bilgiye Meylî'nin üç beytinde rastlıyoruz. 1580 tarihinde inşa edilmiş olan bu cami de diğer pek çok cami gibi Eugen Savoyski (Eugen de Savoye) tarafından 1697 yılında yıkılmıştır. Ömer Jetitza bu camiyi 1763 tarihinde tekrar yapmış, bu süreci şair ve tarih yazarı Mehmed Meylî dizelerine aktarmıştır:

Mefhar-i tüccar sahibü'l-hayr El-Hacı Ömer
Hasbeten lillâh yapdı böyle bir ali eser.
“İnnema ya'ëmurü” kelamı kalbine itdi vuzuh
İtdi bu cami-i ibna o memduhu's-seyr
Meyliya yazdı bu vechile kalem tarihini
Kıldı bu nev cami-i itmam el-Hac Ömer.

Başçarşı'da şehrin eski bölümünde bulunan bu cami, II. Dünya Savaşı'ndan sonra yıllarca harabe olarak kalmıştır. Bugün ise Nakşibendi tekkesi olarak hizmet vermektedir.

Mehmed Meylî, 1177/1763-64 yılında cevher tarihli dizelerinde bir başka caminin yenilenmesini konu etmektedir. Bu cami de yine 1697'de Eugen Savoyski'nin baskını sırasında yıkılan Hasan Pehlivan Camii'dir. Caminin tadilatını serdengeçti Hacı Abdullah Ağa yapmıştır. Bu tarih, Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi'nde muhafaza edilen taş bir levhada bulunmakta olup, bunu Saraybosna camilerini konu alan eserinde tıpkıbasımı ve Boşnakça çevirisiyle birlikte ilk defa Sejfudin Kemura yayınlamıştır (Kemura, 1911: 210). Yazıt ikinci kez Mehmed Mujezinović tarafından *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine* adlı eserde yayınlanmıştır (Mujezinović, 1998: 484). Tarihin muhtevası şudur:

Fahr-i serdengeçdiyan el-Hacc Abdullah aga
Fi sebilillah bu nev cami'i itdi bina
Der ki Mevla'da makbul ola bu hayr-i hasen
Afv-i gufranena bais eyliye ane Huda
Harf-i menkut ile Meylî yazdı tarihini
Cami'i lillah bina kıldı Abdullah aga.

1697 yılında yıkıldıktan sonra 1166/1752-53 tarihinde Bosna valisi Muhamed Paşa Kukavica tarafından yenilenen Duradžik Hadži Ahmed (Duracak Hacı Ahmed) Camii'nde bulunan yazıt, Muhamed Enveri Kadiç'in (Kadızzade

Muhamed Enveri) yazma kitabında yer almaktadır (Kadızzade: 187). Bu tarihin tercümesini Mehmed Mujezinoviç yayınlamıştır (Mujezinoviç, 1958: 140-141):

Semiy-i fahr-i alem hazret-i paşa-yi bî-hemta
Vezir-i pür kerem ali-i himem destur-i Asafra
Diyar-i Bosna'ya vali olunca izz u devletle
Gerekler yaptı ibna eyledi hayrat lâ yaksa
Hususa şimdi bir hayre muvaffak kıldı anı Hakk
Görenler dir zeki tevkif-i lutf-i Hazret-i Mevla
İdüb sarf-i himem şehir-i Saray'da yaptı bir cami
Ne yapmış böyle bir fani ne görmüş misli dünya
Ne cami kit'a-i makbule-i firdevs-i aladır.
Seza firaş olsa sakinan-i alem-i bala
Huda bani'i zışamur cihanda ber devam itsun
Esas-i devleti ruy-i fenaye görmiye asla
Temaşa iyleyüb resmin didi tarihini Meyli
Ne nazik mabed-i bala misal-i Mescid-i Aksa.

Sonuç

Sonuç olarak, Muhamed Meylî'nin vefatı da Vehab mahlasını kullanan şair Vehbiya tarafından bir tarihinde kaydedilmiştir. Bu tarihin tıpkıbasımını ve Boşnakça'ya tercümesini Mehmed Mujezinoviç yayınlamıştır.⁵ Bu tarihte Meylî'den, ömrünü Saraybosna'da tekkede geçirmiş bir derviş olarak bahsedilir. Meylî, 1781 tarihinde Travnik'de ölmüştür.

Ser halka-i meşihat pîş-i kudum-ı takva
Makbul-i alem-i işrak yanı Cenab-ı Meyli
Bulmuşdi tekyegâhı gerçi Saray Bosna
Mihrab-ı vahdet idi dergâh-i Hakka neyli
Ab-ı revan canı cari olunca adına
Meydan-ı zikre ihsan-ı aşkile süzdü hayli
İmdad idince Vehhab fertine oldu tarih
Kurb-i revana oldu ruh-ı revan Meylî. (Mujezinoviç, 1970: 238-239)

---

⁵ Tarihin tıpkıbasımını ve Boşnakça tercümesinin yayımlandığı kitap: Mehmed Mujezinoviç. (1998). *Islamska epigrafika u Bosni i Hercegovini I*, Sarajevo

KAYNAKLAR

KADIZADE, Muhamed Enveri. *Tarik-i Enveri, VI. cilt*, Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi, Katalog no: R2012

KEMURA, Sejfudin. (1911). *Sarajevske džamije i druge javne zgrade turske dobi*, Sarajevo

NAMETAK, Fehim. (1985). „Nekoliko novih podataka o književnosti Muslimana na orijentalnim jezicima“. *Prilozi za orijentalnu filologiju*, S. 34, ss. 79-84.

MUJEZINOVIĆ, Mehmed. (1998). *Islamska epigrafika u Bosni i Hercegovini I*, Sarajevo

PAIĆ-VUKIĆ, Tatjana. (2007). *Svijet Mustafe Muhibbija, sarajevskog kadije*. Zagreb